

ENDRE KUKORELLY

Budimpešta – papirnato mesto

Budimpeštanske ulice. Podobe trenutkov. Rákóczijska cesta, enako umazane so tudi vse ostale ulice, ki se sekajo z njo, zemljišča hiš. Budim, njegove nagnjene in vijugaste ulice. Judje Srbske ulice. Začetek Velikopoljske ulice. Szondi (xxx)

(Dezső Kosztolányi: Dnevnik)

Neka družina stoji na balkonu, ki pada ... nadrealistični balkon, na rokah ženske otrok, na moškem se vidi, da bodo vsi trije umrli, s komolcem naredi gib, kot bi nekega nevidnega angela pahnil stran.

(Gábor Németh)

Wer jetzt Haus hat, baut sich keines mehr

(Rainer Maria Rilke)

(1)

Običajno se kar odločim, kakšno je neko mesto. Najprej si ga zamislim, potem pa se odločim. Zamislim si ga, aha, takšno je, in kakršno ostane še tudi potem, ko sem si ga že malce ogledal, tako sta torej dva Rima, dva New Yorka in dva (dober slab vic) Berlina, in ni dvakrat za reči, da ni pravi tisti v mojih mislih. A ker kolovratenje po *dvojem* Rimu ni ravno frajersko, moram nazadnje tudi jaz izbrati pravega. In se odločiti ne v prid *domišljiji*.

Vsak kraj je takšen, za kakršnega ga določimo. Očitno zaradi tesnobe, ki jo sproži v nas: zaradi tesnobe in na ljubo preprostosti. Četudi, Pešta-Budim mojega srca, kaj je še preprostejše od tebe: tu živim, tu sem se rodil, ne sanjam ali si izmišljam, vendar me stane precej truda, da določim, kako naj bo zdaj, in to znosno. Bodi znosen.

Morda takšni opisi pomagajo. Dolgo gledati kaj smešno malega, štirideset let isti niz opeke, spremembe na neki opečnati strehi, in videti vsaj nekaj od tega. Začeti divje fotografirati. Oziroma ker se na tem področju dokazano ne morem pohvaliti z večjimi dosežki, je bolje, da ne fotografiram *jaz*, kvečjemu samo zase, fotografiranje namreč, podoba, to je čisto nekaj drugega.

Kaj, tega ne vem. Nekaj gledati tako dolgo, kot je mogoče. Na neko stvar pogledati ravno v pravem trenutku. Ne samo *ta* pravnji pogled, ustroj slike, ostra mala struktura, ki z veliko močjo prebije ledeno ravnodušje, ki razdvaja stvari med sabo. Namreč klepetamo in fotografiramo, vsi klepetamo, vendar, pred sliko še najbolj sodi tišina.

(2)

Sedemnajsti januar 1993, Antonijin god. Dopoldne je malo snežilo, sneg se je takoj raztopil, zdaj, okrog enih popoldne, pa je že posijalo sonce. Opečnata streha, niz opek, ponedeljek popoldne, na okno pritisnem dlan. Steklo je hladno. V malo smešni vlogi sem, če pišem o Budimpešti. V Rožni ulici je pekarija z vonjem po kruhu. Vse svoje življenje sem živel v Budimpešti, v šestem okraju. Szondyjeva ulica. Izabellina, Srčna, Ljudska rep, Sedmi nov, Okoliš, Csengeryjeva, Vörösmartyjeva, Aradijeva itd. Hunyadijev trg. Tržnica na Lehelovi in Ferdinandov most. Ferdinandov most je bil nekoč Most udarnikov, Ulica Podmaniczkyja pa Ulica Lászlója Rudasa. Ali če pogledamo razvojni tok Adlerstrasse – Orlovska ulica – Guszevova ulica, da, tudi jaz sem se tu zabarikadiral, in to resnično zaradi lenobe. Bo že potem bolje, sem razmišljal, in tako je tudi bilo, lepo se bom obnašal, sem razmišljal, priden bom, to zadostuje, in res. Delam, res kar znosno, ali se pripravljam k delu, *me ni*. Pivo imam, če si zaželim košček sira, sédem v kuhinjo, namakam krožnike, naravnavam kuhinjsko neonsko luč, dokler ne preneha brleti. Neon brenči. Zelenjava, limone, kislá smetana, najlonska vrečka, na gank posije sonce. Na dvorišču so zamenjali drog za iztepanje preprog s precej sodobnejšo različico. Imamo novo dvigalo, tudi to je sodobnejše. Moj strop so, da bi zdržal to dvigalo, podprli s tramovi. Zaradi novega dvigala so morali podpreti moj strop. Torej, če se nekaj zgodi, pridejo in vse skazijo. Tistemu, kar gre že tako samo k vragu, še dodajo pospešek. Nekoč, koliko let je že odtlej, sem bil kratek čas tesarski pomočnik, mislim, da konec poletja leta 1973. Tesarski pom. Prišel sem iz vojske, nekaj je bilo treba storiti, niso me sprejeli na fakulteto, na filozofijo. Vendar mi ni bilo treba tesariti. Resnici na ljubo, še tega ne vem natančno, kaj sploh pomeni tesati. Gledam, kako je treba tesati. Takole. Še nikoli ni bilo toliko dreves kot zdaj, tesarji so vgradili v mesto že celo gozdovje.

Katero, katero mesto.
Nekoč bom šel dol in bom pogledal.
Jaz pa raje ne.

(3)

Budimpešta vsebuje mostove. Verižni most in Svobodo. Vsebuje svobodo v obliki mostu, trga, plaže in hriba. Ulice, na primer Sanjsko ulico, cerkve in trge. Različna nogometna igrišča, Mestni gaj, šolska dvorišča, Fradijevo igrišče. Ostalo so kulturne točke. Milenijska podzemna železnica, madžarski kralji, sedem vezirjev, sijajni bojni kosi v bronu. Operna hiša, Lukačeva slaščičarna, Zdraviliško kopališče Rudas, Petőfijeva kasarna, pokopališče Volčja trata, kjer so moji svojci. Padli heroji. Vsebuje tudi mamó in, ti ljubi moj bog, koliko žensk. Od časa do časa se zdi, hvala bogu, kot bi vsebovala samo ženske. Pa ne, kajti tu so še vedno trpljenje, sovraštvo, buzakljunstvo, mehak pritisk, nepričakovani vonji, neosvetljena okrožja. Gneča, živčnost in vsebnost hrupa. Bojni dim. Vsebuje to, da na tekočih stopnicah ne stopimo na desno stran, ampak stojimo vsevprek. Na troli se švercamo. Vsebuje trolo. Življenje. Gledati ga, razkosati, se pomiriti z njim, nekako se pomiriti in nekako opisati. Naj govori o tem, česar ni, in sicer tako, kakor sem.

(4)

Bojda so tu vsi neverjetno vpreženi v delo. Kako smo zasedeni. Buljim, gledam madeže solitra. Napušč, valovanje niza opek. Na radiu igra Mozartov Rekviem. Takšnega mesta ni bilo. V resničnosti takšnega mesta ni.

(5)

Budimpešta je obnošena. Še ni zadosti stara. Srhljivo, kako jo uporabljam, cmeri se, pa vendar dovoli, da jo uporabim. Potem se spet sestavi. Popusti. Neprestano se zvija kot kakšen črv, in to je dolgočasno. Če bi se nekoč ustavila, se pravi, da bi se ustavilo vse, kar si nekam prizadeva, tramvaj, golobji drek v višini drugega nadstropja, če bi vse zastalo za petdeset let in bi bili pravočasno prekinjeni vsi pogovori, potem bi to bilo *to*.

(6)

Izložbe pomenijo posebno skrb. Izložbe so potrebne, so mislili, in obdržali izložbe, potem pa se je pojavilo vprašanje, kaj razstaviti v izložbi. Buteljke, kola, konzerva, škatlice, obsijane s soncem na fino usedli plasti prahu, ne priporoča, ne zaigra, le prekrije; in malo žalosti. Načrtujejo napise, namestili jih bodo nekam med steklenice kole. ŽIVEL PRVI MAJ. Žalost nad veselimi stvarmi. Torej jaz začenjaj pozabljati to, kar je bilo, kar me je obdajalo. Zapisati je treba, da bi se domislil. Mraz je. Negotovi vonji. Prah ali cement.

(7)

Nekoč so me peljali v blagovnico Pionir. No, to so storili večkrat, takrat pa, ko še nisem bil pionir, ampak recimo pionirček, so me v predbožičnih in darilnih

dneh peljali takole koledovat. Ob tej priložnosti so v blagovnici napravili pravo jezerce, v njem so bile kot v izložbi s kamni predstavljene različne pokrajine zemlje, nad njimi pa so plavale ribice v barvi in obliki korenja. Z *nebeškega* stropa so bingljala letala, kot bi bila obešena na angelčka. Krožila so ali se lepo gugala v prepihu nad korenčkastimi ribami? Ali pa se samo tako spominjam?

(8)

V Drevoredu, Gorkijevem drevoredu, dva fantička, stara okrog deset let, igrata pingpong na betonski mizi na dvorišču pred šolo. Videti sta rahlo upokana. Loparja, žoga, teniske. *Prvi*: Ej, ti, namestiva mrežo. *Drugi*: O, neee! *Prvi*: Pa zakva ne? *Drugi*: Zakva, če ni treba?

(9)

Nekoč smo zavili s taksijem z mosta pri nultem kilometrskem kamnu proti Predoru, "*po svobodi ali po verigi, je tečno vprašal taksist,*" izbrala sva verigo, navajam po spominu Lászlója Garaczija, mojega znanca, ki se že nekaj let vrača sem, domov, nekoč pa je tečno povprašal, *ste*, kako bi rekel, *urnili zvezdo na svoje mesto?*, s čimer je cikal na rdečo zvezdo, ki se je bohotala iz cvetlic na otoku sredi krožnega prometa, namreč enkrat so jo pri prenavljanju trga že odstranili, vendar tečnež ni odgovoril, očitno je ravno zavijal, pa sem kar sam odgovoril za oba, no ja, seveda so jo vrnili na svoje mesto.

(10. *Um pod ponjavo, oblast*)

Zunaj je zima, tišina in sneg,
v njem se ovohavajo kužki zadaj in spréd.
Na Vörösmartyjevem trgu stoji omot,
občudujem ga vsak dan, ko pridem iz podzemne gor.
Vsi vemo, da je v njem Vörös
marty M., pomemben madžarski pesnik,
po katerem so imenovali Gerbaud in Gizellin trg.
Mojstra obdajajo tako neumrljiva bitja
kot tudi preprosti otroci ljudstva,
izklesani iz kararskega marmorja,
E. Kallós in E. Telcs um. E., trenutno nebo
um pod ponjavo, oblast takole brani pesnika
pred propadom.

(11)

Udeleženec prometa v nekem mestu. Vozim se, rad bi čim prej proč, domov, tu živim, zato ne gledam naokrog, to počne samo turist. Če že popasem zijalo skozi tramvajsko okno, raje zijam kar vase. Vendarle ne vedno, kajti nad Donavo se ne peljem, ampak jo *prečkam*. Prečkanje, desna obala, leva obala, nazaj, in spet, ne zato, ker Madžar z zolji ne bi mogel sedeti na riti, niti zato, ker bi bilo

tam bolje, ampak nemara zato, ker se stvari nekako dogajajo vedno na nasprotni strani. Takrat ko naredi Margaretin most pri otoku blag zavoj, navadno izkoristim čas za to, da si ogledam atraktivne turistične točke. Pri sončni svetlobi, v megli, med sneženjem, ali zvečer, če jih osvetlijo.

S svojim rodnim mestom človek ni v ljubezenskem razmerju. Pa vendar izbere ljubezen, oziroma ljubezen izbere človeka. Sčasoma se morda stvari pretehtajo drugače: po rojstvu sem pravi peštanski domorodec, da ostanemo pri prvi osebi ednine, naprej pa grem za svojim nosom. Odnos med materjo in sinom, mati ima določen dah, duh, fineje rečeno, vonj. Glas, oblika, barve, napake, pomanjkljivosti. Lepa je *taka*, kakršna je, meni ja, *drugemu* ne, in prav tako tudi nesrečna, torej če bi bilo drugače, bolje ali slabše, zdaleč ne bi bilo isto, ampak vsekakor slabše. To so znane obrabe, zaradi mene je obrabljena, po meni. Gre za čustveni odnos, v katerem ne vladajo racionalni elementi. Ljubiti je dobro. Ni dobro. Ovira to – kako prijetna ovira –, kar si prizadeva v nas k najboljši rešitvi. Da bi bilo od A do B najbolje iti naravnost. Za tistega, ki ljubi, ne, od ♥ do ♥ ne, takrat začneta čas in prostor delovati drugače. Drugačen je tudi manko, drugačna bolečina. Skupaj sva *in* nekaj manjka, ona je daleč, *ampak* sem z njo. Dobro je, in boli, ker je tako dobro, ali slabo, a vsaj ne boli več.

(12)

Včasih so bile kavarne. V kavarnah so sedeli ljudje. Pili so kavo, se pogovarjali in brali. Tudi pisali. Malce sumljivo. Reakcionarji in progresivci pomešani med sabo. Ali ločeni. Za eno mizo takšni, za drugo drugačni. Peštanski meščan. Naš ded je bojda nenehno, tako družina, posedal po kavarnah. V Budimpešti je bilo domnevno štiristo kavarn. Kje sedaj sedijo napredni in nazadnjaški, kdo ve. Dezsö Kosztolányi je menil, da bi morali komunisti najprej pozapreti kavarne. Tega mnenja je bil že leta 1918.

(13)

Na tramvaju številka šest neki duševni bolnik govori sam s sabo. Ima govor za publiko, to je za nas. Ljudje se potegnejo v stran, se pravi, mi, ostali ljudje, se odmaknemo od njega, kolikor moremo. Možnosti ni veliko, ker je tramvaj precej natrpan. Ima govor. Ni mogoče preslišati nekoga, ki ima govor. Še bolj se zbašemo skupaj, kot bi bil kužen, besede pa nalezljive, kar možaka ne moti, stoji na koncu vozila, na dvignjenem delu ali nekdanjem dvignjenem delu pri starejših tipih, okoli njega nastaja cona polkrožne oblike, *cordon sanitaire*. Zdaj je res kot kakšen govornik, obdan s poslušalstvom. Poslušamo. Poslušamo, kaj drugega bi lahko storili. A nobeden ga ne gleda. Če ne pogledamo tja, potem ga tam ni.

Tudi drug drugega ne gledamo.

Vstopil sem na Oktogonu, ne berem, ampak zijam skozi okno, nič zanimivega: vse bolj zamazani hišni zidovi, dolgočasne izložbe v sivem tonu, ljudje s krožne ceste. In gosto sneženje, sneženje, ki zamakne sliko nekoliko v višino. Izlito vedro bele barve. Tega, kar govori možak, se ne da razumeti. Ni mogoče niti preslišati niti razumeti. Kot bi imel usta polna sline.

Potem pri Wesselényjevi ulici vstopi naslednji duševno bolan moški, smehlja se na vsa usta, na sebi ima rjav plašč iz umetnega usnja, pokrivalo, podobno kučmi, spuščeni ušesni zavihki med hojo mahedrajo, prebije se skozi, v pregibnem delu tramvaja se ustavi, se globoko skloni k nekemu potniku, *enemu izmed nas*, in prijateljsko zavpije, *lep dan je, a ne*, potem, čez nekaj časa pa, enako prijateljsko še enkrat, *lepo vreme imamo, a ne, a morebiti ne?*

(14)

Na trola bijejo srca. Pada, štropota po strehah, dviga se para, trola škriplje in srca bijejo. Vsi imamo srce. Trola crkne in spet spelje. Pri postajališču za Izabellino ulico sledovi streljanja na zidu, poleg napisa, ki so ga štirideset let pisali z apnom na isto mesto: Kdo iz javnega življenja drži z reakcionarji? Samo da ne crkne na Udarniškem mostu.

(15) *Budimpešta – papirnato mesto*

Ti mesto – papir, kako zlahka
se trgaš naprej,
kot bi mi nož iztiskal kri
izpod nohtov
se nateza pianistova mišica
na hrbtni strani dlani.
Kožo ti bom ustrojil v jermene
ti hladna
andrasijeva avenija, ti

ki dopuščaš
tako dober kot slab ulov,
oktigon vrvi
veselo in počasi
na *trgu herojev* se zruši predme
krilati angel ki me
vleče za sabo da se vse praši
in škriplje

lučenosec zamenja luč
ko so arpad
sedmerica vezirjev in
rakoczyjev kip dodobra siti je
že gol na fradiju potrese
mreže
ljudstvo
veže

pri muzeju *arany ždi*,
kriči petöfi,
 zanj je to revolucija
 (ali četrti april),
 in če gre tukaj mimohod,
gleda stalin na narod *dol*,
 in most *lajosa košuta*
 še ni razkraden mol,

*marks*ov trg pa je in
 krožna cesta *tolbuch*
hin, *engelsov* in *gizelin* trg,
 kjer, če se že zdrenjaš nanj,
žerboja ne najdeš več,
 kjer je vse poimenovano
 po *rdečem martiju* in kjer
 hvaležno potomstvo za časa

pokrije s ponjavo pesnika
 iz belega, kararskega marmorja
 zakaj *budim* stoji
 in *reka Donava*
 teče, kot je prav, da
 v njenih sivih penah
 zvesto in omahujoče ljudstvo
Matjaža okrona.

(16)

Ko se svetlega dopoldneva, gredoč od končne postaje male podzemne proti stavbi filozofske fakultete, trudoma in vdano ogibaš dišečim turistom, ki vsenaokrog prodajajo zijala, štirideset do petdeset korakov okoli Vörösmartyjevega trga se glasbeni trušč, ki ga ustvarjajo vsakovrstni muzikantje, že počasi polega, igranje ne prav dobrovoljnih kitaristov se zliva s škripanjem violine zagrenjenega in ubožnega berača, ki očitno niti ne poskuša napraviti svoje produkcije za kanček znosnejše, torej gredoč mimo Optike, trgovine z nakitom, butika in kandelabrov ponesrečene oblike, če se ozreš tik pred Krištofovim trgom in kipom Prodajalke rib na levo, naenkrat zagledaš v ogromnem, črnem izložbenem steklu Aeroflota samega sebe, kot bi našel neki nepričakovano znan in ne prav posrečen stavek, ki si ga nekoč, precej nazaj, davno tega zapisal, čeprav ga nisi iskal, je vendarle dobro, da je, zato te v hipu spreleti, da bi ga bilo treba prepisati, trohico urediti, oziroma je tako vseeno, naj ostane tak, kakršen je, vendar kljub vsemu obrneš glavo, ker se zagotovo nisi spominjal tegale, kljub

vsemu ni mogoče, tako ne gre, z veseljem se ga ne spominjaš, potem pa se sunkoma obrneš nazaj, znova pogledaš nazaj nase, kot da bi bil zdaj že bolj v redu, kot bi ga imel raje, zdaj je resnično boljši, mar ne, moj Bog.

(17)

Otroci potujejo z avtobusom, odrasli z mercedesom. S tem ne želim kritizirati kapitalizma.

(18)

Nekega poletnega večera sédi na obrežje k vznožju Verižnega mosta, čisto dol, k vodi. Mirno posedaj, srebaj kakav v tetrapaku. Od tam, od zgoraj in od vsepovsod bodo tako ali tako vsi prišli dol. Se stisnili k zemlji, h kamnu, k stopnicam. Železo, voda, vonj po vodi.

No, in: kako je bilo tam zgoraj?

No, ja, zanič. Bilo je mraz in pihalo je. Toplo. Orošeno od znoja. Kot se vidi na televiziji. Zdaj si ogledujem od tod. Od tod ne grem nikamor. Od tod me ni tu.

(1988–1998)

Prevedla Marjanca Mihelič